

3. Et par lydlove fra græsk og latin

1. Græsk

A. *s > h foran vokal og forsvinder mellem to vokaler. Eksempler:

indoeuropæisk	græsk	latin	sanskrit	dansk
*sal-, salt ^c	ἄλς	sāl	sal-ilá-	salt
*somas, samme, ens ^c	ὁμός	sem-per	samá-	samme
*sek ^h s, G ^c	ἕξ	sex	(sāt)	seks
*sed-, sidde ^c	ἕζομαι	sedeō	sad-	sidde

B. Hvis en aspireret lyd (dvs. φ θ χ h) følges af en aspireret lyd i næste stavelse, mister den første sin aspiration (Graßmanns lov).

Det er derfor det hedder τίθημι og ikke *θίθημι til roden θη- – jf. δίδωμι til roden δω-.

Graßmanns lov forklarer også at λείπω danner perfektum λέλοιπα, men φεύγω danner πέφυγα < *φέφυγα.

Og det forklarer det tilsyneladende mystiske forhold mellem præsens ἕχ-ω, futurum ἕξ-ω og aorist ἔ-σχ-ον – formerne går tilbage til forgræsk *sek^h-ō, *sek^h-s-ō og *é-sk^h-om. Den indoeuropæiske rod *sek^h- ses også i dansk sejr.

2. Latin

A. Indoeuropæisk *s > lat. r mellem vokaler.

Derfor hedder genus i genitiv generis < *genesis. Genitiv af mūs er mūris < *mūsis. Og til præsens est har vi imperfektum erat < *esat.

B. Indoeuropæisk *b^h > lat. f i starten af ordet, men lat. b midt i ordet:

Indoeuropæisk *b^héreti > lat. fert (jf. dansk bærer); og *b^heb^hru- > lat. fiber (jf. dansk bæver). Indoeuropæisk *orb^h- ,forældreløs^c > lat. orbis (jf. græsk ὀρφανός, dansk arbejde).

Thomas Olander
Østeuropainstituttet
Københavns Universitet

Østre Borgerdydskole
19. januar 2004

Sprogudvikling og sproglægtskab

1. Lidt om sprogudvikling generelt

Sprogudvikling ved **morfologisk udligning**. Vi kan ofte se at former der ikke passer så godt ind i systemet, normaliseres under påvirkning af andre former:

Hvor ældre danskere siger *beder bad*, siger mange yngre danskere *beder bedte*. Her har vi nok at gøre med påvirkning fra datidsformer som *ledte, spiste, vendte*.

Engang hed det *gymnasium, kollegium*, men nu siger man *gymnasie, kollegie* – under påvirkning fra de bestemte former *gymnasiet, kollegiet* og sammensætninger som *gymnasieelev, kollegieliv*.

Også **syntaksen** udvikler sig:

Det refleksive pronomen *sin sit* lever efterhånden et lidt udsat liv. Mange sprogbrugere siger *hans* eller *hendes* i sætninger som *Han kan ikke huske hans eget telefonnummer* eller *Hun slog hendes lillebror i hovedet med en kæp*. På den måde kommer dansk til at ligne engelsk, jf. fx *He sold his house*.

Og selvfølgelig skiftes **ordforrådet** ud:

Ældre danskere vil have svært ved at forstå en sætning som *Du sukker for vildt, din fucking spasser!* – som jo er helt naturlig for yngre danskere.

Noget andet der får sprog til at ændre sig, er **lydlove**. Lydlove er som regel systematiske, og ofte finder de sted uden at man bemærker det:

Ældre danskere har en skelnen mellem [u] og [o] efter [ʁ], fx i *rude* [ʁu·ð] og *rode* [ʁo·ð]. Denne distinktion er ophævet hos yngre danskere til fordel for [o] – begge ord udtales [ʁo·ð]. I de yngre danskeres sprog har der altså fundet en lydudvikling sted: [u] > [o] efter [ʁ].

Det sjove er at lydloven virker ved *alle* tilfælde hvor *u* kommer efter *r* – fx *russisk*, *bruge*, *ukerudt*, *brun*, *frue* osv. Bemærk den ens udtale af *gro* og *gru*, *bro* og *brug*, *roer* og *ruger* osv.

Ældre danskere udtaler ord som *pære* med samme vokal som i *æble*. Yngre danskere udtaler *pære* med samme vokal som i *bane*. Der har altså fundet en lydudvikling sted: [ɛ] > [æ] før [ɹ].

Lydudviklingen har ramt ord som *være*, *lære*, *skære*. Bemærk sammenfaldet af *bære* og *bager*, *kære* og *kager*.

Der er naturligvis ikke kun generationsforskelle i sproget. Forskellene kan også være geografisk bestemt. Jyder, fynboer, sjællændere og bornholmere taler forskelligt fordi visse sprogdudviklinger kun har ramt dele af det danske sprog.

2. Det store perspektiv – når sprogene har udviklet sig et par tusinde år

Den **indoeuropæiske sprogfamilie** omfatter blandt andet indoiransk (inklusive moderne sprog som hindi, urdu og persisk), græsk, italiisk (inklusive fransk, italiensk, spansk osv.), germansk, anatolisk, armensk, albansk, hittitisk, baltisk og slavisk. Disse sprog nedstammer alle sammen fra ét sprog – det såkaldte indoeuropæiske grundprog.

De fleste sprog der tales i Europa, er indoeuropæiske. Af ikkeindoeuropæiske sprog i Europa kan nævnes finsk, ungarsk, baskisk og tyrkisk. Sprogslægtskab bestemmes ud fra systematiske **lydkorrespondenser**. Et eksempel på et stort system af lydkorrespondenser er den germanske lydfor skydning:

indoeuropæisk *p t k (*k̂*) *k^w* bliver til germansk **f þ h h^w*;
indoeuropæisk *b d g (*ǵ*) *g^w* bliver til germansk **p t k k^w*;
indoeuropæisk **b^h d^h g^h* (*ǵ^h*) *g^wh* bliver til germansk **b d g g^w*;

indoeuropæisk	græsk	latin	sanskrit	dansk
* <i>p₂tér</i> ,far ^c	πατήρ	<i>pater</i>	<i>pitár-</i>	<i>fader</i>
* <i>pénk^we</i> ,5 ^c	πέντα	(<i>quinque</i>)	<i>páñca</i>	<i>fem</i>
* <i>peku</i> ,kvæg ^c	–	<i>pecus</i>	<i>pású</i>	<i>fæ</i>
* <i>tréies</i> ,3 ^c	τρεις	<i>trēs</i>	<i>tráyah</i>	<i>tre</i> (eng. <i>three</i>)
* <i>tñhus</i> ,tynd ^c	τανύ-(φυλλος)	<i>tenuis</i>	<i>tanú-</i>	<i>tynd</i> (eng. <i>thin</i>)
* <i>k̂mtóm</i> ,100 ^c	ἐκατόν	<i>centum</i>	<i>śatám</i>	<i>hundrede</i>
* <i>h₁dónt-</i> ,tand ^c	ὀδών	<i>dēns</i>	<i>dánt-</i>	<i>tand</i>
* <i>dékem</i> ,10 ^c	δέκα	<i>decem</i>	<i>dása</i>	<i>ti</i>
* <i>b^héreti</i> ,bærer ^c	φέρει	<i>fert</i>	<i>bhárati</i>	<i>bærer</i>
* <i>d^hóor-</i> ,dør ^c	θύρᾱ	<i>foris</i>	(<i>dvárah</i>)	<i>dør</i>
* <i>b^hah₂-</i> ,være ^c	φύσις	<i>fuī</i>	<i>bhū-</i>	<i>bo</i>